

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2026-156-3-110-122>

ХҒТАР 16.21.47

Ғылыми мақала

Г.Н. Смағұлова¹, Г.С. Конырбаева^{2*}, Б. Халым³

^{1,2*}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

³Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

(E-mail: smagulova.g@mail.ru¹, gulnur_konyrbaev@mail.ru^{2*}, bota-@mail.ru³)

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ФАТИКАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ ДЕРЕККӨЗДЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазақ тіліндегі фатикалық коммуникацияның маңызды компоненті ретінде қаратпа сөздердің қызметі кешенді түрде қарастырылады. Зерттеу барысында қаратпа сөздердің тыңдаушының назарын аударудағы, қарым-қатынасқа тартудағы, тілдік байланысты орнату мен сақтаудағы рөлі, олардың құрылымдық, семантикалық және прагматикалық сипаттары сараланады.

Мақалада қаратпа сөздердің тілдік қатынастағы орны мен маңызына, оларды қолданудың нақты прагматикалық ерекшеліктеріне, сондай-ақ көркем мәтін мен ауызекі сөйлеудегі қызметіне ерекше назар аударылған. Автор қаратпа сөздердің сөз таптары негізінде жасалу жолдарын, олардың мағыналық және эмоциялық реңктеріне қарай түрленуін, сондай-ақ бұл сөздердің фатикалық метакоммуникациядағы мәнін терең зерттейді.

Зерттеудің басты мақсаты – қазақ тіліндегі қаратпа сөздердің фатикалық коммуникациядағы прагматикалық қызметін анықтап, оларды жүйелі түрде талдау.

Ғылыми маңыздылығы – қаратпа сөздердің құрылымы мен қолданысын фатикалық метакоммуникация тұрғысынан зерттеу арқылы қазақ тіл біліміндегі прагматикалық бағытындағы ізденістерді толықтыруында.

Практикалық құндылығы – мақалада ұсынылған талдаулар мен сипаттамалар қазақ тілі оқытушыларына, тіл мамандарына, сондай-ақ коммуникация теориясын зерттеушілерге әдістемелік әрі қолданбалы тұрғыдан маңызды мәліметтер ұсынады.

Мақалада салыстырмалы-талдау, сипаттамалы, прагматикалық әдістер қолданылған. Зерттеу міндеттеріне қаратпа сөздердің құрылымдық-семантикалық түрлерін анықтау, көркем және ауызекі дискурстағы қолданыс ерекшеліктерін сипаттау, олардың тыңдаушыға әсер ету тетіктерін көрсету кіреді. Нәтижесінде қаратпа сөздердің қазақ тіліндегі фатикалық коммуникация құралы ретіндегі ғылыми-практикалық мәні айқындалды.

Түйін сөздер: қаратпа сөздер, фатикалық коммуникация, метакоммуникация, прагматика, экспрессия, үндеу.

Түсті: 08.10.2025; **Жөнделді:** 30.08.2026; **Мақұлданды:** 18.09.2026; **Онлайн қолжетімді:** 29.09.2026

Кіріспе

Тілдің негізгі қызметтерінің бірі – адамдар арасындағы өзара түсіністік пен байланысты орнату, қолдау және дамыту болып табылады. Бұл міндетті атқаруда тілдің фатикалық қызметі ерекше орын алады. Фатикалық қызмет тілдік қатынаста ақпарат беруден гөрі, коммуникативтік байланысты бастау, қолдау және үзуге бағытталған әрекеттер жиынтығын білдіреді. Яғни, тілдік бірліктер арқылы адамдар бір-бірінің назарын аударып, қарым-қатынасты жалғастыруға немесе тоқтатуға мүмкіндік алады.

Фатикалық коммуникация – қатысушылар арасындағы тілдік қатынастың орнауы мен сақталуын қамтамасыз ететін арнайы тілдік амалдардың, сөз орамдарының жиынтығы. Мұндай коммуникацияда басты мақсат – мазмұнды ақпарат беру емес, ең әуелі әлеуметтік байланысты бекіту, диалогтық қатынасты бастау немесе жалғастыру. Мысалы, амандасу, қоштасу, қал-жағдай сұрасу, назар аударту сияқты тілдік формалар фатикалық функцияның айқын көрінісі болып табылады.

Қазіргі тіл білімінде фатикалық коммуникация ұғымы прагматика мен коммуникация теориясы тұрғысынан кеңінен зерттелуде. Бұл құбылыстың терең зерттелуі тілдік қатынастың әлеуметтік және психологиялық негіздерін түсінуге, қатысымдық бірліктердің қызметін нақтылауға мүмкіндік береді. Фатикалық қызметтің ерекшеліктерін тану – күнделікті тілдік қарым-қатынасты тиімді құрудың, мәдениетаралық коммуникацияда түсініспеушіліктерді азайтудың маңызды алғышарты.

Тіл білімінде тілдің фатикалық функциясы туралы ұғымды антропологиялық бақылаулар аясында Б. Малиновский енгізді. Бұл жағдайда тілде ешбір ақпарат алмасу орын алмайтындығын айтқан ол тілдік қатынас әлеуметтік функцияларды орындау үшін ғана қолданылатынын баса айтты (Malinowski, 1923). Малиновский тілдік қарым-қатынастың басты мақсаты кей жағдайларда ақпарат жеткізу емес, керісінше, қоғам мүшелерінің арасында байланысты сақтау мен орнату екенін көрсетті. Бұл тұжырым бойынша, фатикалық функция – адамдар арасындағы өзара қатынасты бекіту мен қолдауға бағытталған тілдік әрекеттердің жиынтығы.

Тілдің фатикалық қызметін теориялық тұрғыдан Р. Якобсон негіздеп, оны тілдің негізгі алты функциясының бірі ретінде анықтады. Р. Якобсон тарқататын коммуникативтік, апеллятивтік, поэтикалық, экспрессивтік, фатикалық және метатілдік функциялардың ішінде тыңдаушының назарын аудару немесе тілдік қатынас орнату, әңгімені жалғастыру немесе тілдік қатынасты ұстап тұру және байланысты тоқтату, үзуге бағытталған тілдік бірліктердің қызметі фатикалық қызмет саналады (Якобсон, 1975). Джеффри Личтің «Principles of Pragmatics» еңбегінде фатикалық функция коммуникацияның жетекші принциптерінің ажырамас бөлігі ретінде көрсетіледі. Ол жерде фатикалық максима кеңпейілділік, мақұлдау, такт, келісім, қарапайымдылық, жанашырлық секілді сыпайылықтың негізгі максималарының толықтырушы рөл атқарады. Яғни, келеңсіз жағдайлардан гөрі көңілді, оңды көзқараста қарауды ұсынады (Leech, 1983).

Бұдан кейін, орыс тіл білімінде Т.Г. Винокур «фатиканы» зерттеп, тілді әлеуметтік психологияға негізделген сөйлеу әрекетінің оппозициялық «ақпараттық-фатикалық» нұсқасы ретінде ұсынды. Оның пайымдауынша, фатикалық қарым-қатынастың мақсаты сол қатынастың өзі (Винокур, 1993).

Ал қаратпа сөздің өзіндік ерекшелігі туралы ғалым М.В. Панкратова «қаратпа сөздер сөйлеу этикеті нормаларымен тікелей байланысты, өйткені сөйлеудің ажырамас

қасиеті – оның бағытталуы, яғни адресатқа арналуы» деп есептейді. Қаратпа сөздер тұлғааралық қарым-қатынаста маңызды рөл атқарып, сөйлеуші мен адресаттың өзара әрекеттесуіне, ерекше коммуникативтік кеңістік құруға мүмкіндік береді. М.В. Панкратованың пікірінше, қаратпа сөздер сөйлеу стереотипінің келесі белгілеріне ие: тұрақты түрде қайталанып қолданылуы, сөйлеуде жиі кездесуі, құрылымының айқын ұйымдастырылуы және коммуникативтік байланысқа барынша қолайлы жағдай жасауы. Яғни, қаратпа сөздерді шартты түрде сөйлеудегі ерекше және іргелі бірлік деп атауға болады; ол тұлғааралық қарым-қатынаста басты рөл атқарады және ерекше коммуникативтік кеңістік қалыптастырады (Pankratova, 2005).

Әдебиеттерге шолу

Фатикалық метакоммуникация үш деңгейден тұрады. Бастапқысы, адам назарын аудару, екіншісі, аударылған назарды ұстап тұру немесе қалыптасқан коммуникацияны қолдау және тілдік қатынасты ұзу, тоқтату (Пак, Смакова, 2021). Коммуниканттың назарын аудару қызметін қазақ тіл білімінде қаратпа сөздер атқарады. Демек, қазақ тіліндегі фатикалық коммуникацияның дереккөзі қаратпа сөздер болып табылады.

А.Байтұрсынұлы қаратпа сөздің мәнін былайша түсіндіреді: біреуге тікелей қарата, арнайы бағыттап айтылған сөз қаратпа сөз деп аталады. Мұндай сөздер сөйлем ішіндегі басқа мүшелермен грамматикалық байланысқа түспейді, үйлеспейді. Ғалым оларды қыстырма сөздермен бірге қарастырып, «сөйлем маңында жүретін бөлек, дербес сөздер» деп атайды (Байтұрсынұлы, 2022). Демек, ғалым қаратпалардың сөйлем құрылымындағы ерекшелігін алғашқылардың бірі болып сипаттап, оларды оқшау сөздер қатарына жатқызады.

Ғалым К.Аханов өзінің «Грамматика теориясының негіздері» атты еңбегінде тілдің коммуникативті қызметінің ерекшеліктерін жан-жақты сипаттайды. Ол сөздер мен сөз тіркестерінің коммуникативті мәні оларды сөйлем құрамында қолдану арқылы ғана жүзеге асатынын атап көрсетеді. Яғни, жеке тұрған сөз немесе сөз тіркесі толыққанды коммуникативті қызмет атқара алмайды, тек сөйлем ішінде ғана нақты коммуникативтік мәнге ие болады.

К.Аханов сөйлемге жатпайтын айтылыс түрлерін бірнеше топқа бөліп көрсетеді. Бірінші топқа «Бәрекелді», «Әттеген-ай», «Ойпырым-ай» секілді түрлі көңіл-күй мен эмоцияны білдіретін одағай сөздер жатады. Екінші топта «Бар», «Жақсы», «Солай» сияқты сөздер арқылы коммуникация кезінде айтылған ойға келісу немесе келіспеу байқалады. Үшінші топқа «Сәлеметсіз бе», «Құттықтаймын», «Кездескенше» сияқты амандасу, тілек білдіру, қоштасу формалары кіреді. Төртінші топта «Айда», «Қарауыл», «Алло» сияқты сөздер арқылы белгілі бір адамға үндеу жасалады. Бесінші топ – «Бұл қалай?», «Ештеңе емес» секілді жалпы сұрақ-жауаптар. Ал алтыншы топқа «Балалар», «Өй жігіттер» сияқты дербес қаратпа сөздер енеді.

Ғалым осы сөздер мен формалардың негізгі қызметі – тікелей ақпарат беру емес, сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы қатынасты реттеу, коммуникативті орта қалыптастыру екенін атап өтеді. К.Ахановтың пікірінше, одағайлар, әдеп-ізет формалары мен қаратпа сөздер сөйлем ішінде қолданыла отырып, ақпараттық мазмұннан гөрі прагматикалық және экспрессивтік мәнге ие болады. Бұл сөздерден туындайтын ақпарат, негізінен, жанама мағына арқылы және сөйлеу жағдаятына байланысты анықталады (Аханов, 2010).

Сондай-ақ, М.Томанов, Т.Сайрамбаевтың «Қазіргі қазақ тіліндегі қаратпалар» еңбегінде қаратпа сөздерге: «Сөйлемнің негізгі құрамымен тікелей грамматикалық байланысқа түспейтін, онымен тек қана мағыналық қатыста болатын сөз бөліктерін әдетте оқшау сөздер деп атайды» - деген анықтама береді (Сайрамбаев, Томанов, 1980).

К.Аханов, М.Томанов, Т.Сайрамбаев еңбектерінде қаратпа сөздердің грамматикалық табиғаты, сөйлемдегі орны және олардың коммуникативтік-функционалдық сипаттары кеңінен талданады. Бұл ғалымдар қаратпаларды синтаксистік тұрғыдан дербес топ ретінде қарастырып, олардың сөйлеу барысында адресатқа назар аудару мен сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы байланысты қалыптастырудағы қызметін атап өтеді.

Қаратпа сөздердің прагматикалық әлеуеті қазіргі цифрлық коммуникация материалдары негізінде де зерттелуде. И.М. Паласиос Мартинес әлеуметтік желідегі дискурсты талдай отырып, атау тұлғалы қаратпалардың адресаттың назарын аударумен ғана шектелмейтінін көрсетеді. Олар сөйлеушінің адресатқа қатынасын білдіру, эмоциялық реңк қалыптастыру, топтық бірегейлікті таныту және коммуниканттар арасындағы тұлғааралық байланысты реттеу қызметтерін атқарады. Қаратпалардың синтаксистік орны мен прагматикалық мағынасы нақты коммуникативтік жағдаятқа, қатысушылар арасындағы әлеуметтік байланысқа және айтылымның мақсатына қарай өзгеріп отырады (Palacios Martínez, 2023). Бұл тұжырым қазақ тіліндегі қаратпа сөздерді де фатикалық байланысты орнататын әрі сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы әлеуметтік-прагматикалық қатынасты айқындайтын көпқызметті тілдік бірліктер ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Оқшау сөздер – сөйлем ішінде белгілі бір сөз табына немесе сөйлем мүшесіне жатпайтын, грамматикалық байланысқа түспейтін ерекше тілдік бірліктер. Олар сөйлемнің негізгі құрылымына тәуелсіз қолданылады, бірақ сонымен қатар сөйлемнің жалпы мағынасын толықтырып, оған қосымша реңк береді (Мұхтаров, 2021). Мұндай сөздер, негізінен, сөйлеушінің көзқарасын, эмоциясын, тыңдаушыға қатынасын білдіреді және сөйлемдегі ақпаратқа прагматикалық немесе экспрессивті мән үстейді. Профессор Р.Әмірдің пікірінше, бұл сөздер сөйлем ішінде қыстырма ретінде қосылып, негізгі ойға қосымша мағына береді. Яғни, оқшау сөздер сөйлеу процесінде коммуникативтік рөл атқара отырып, сөйлемнің құрылымынан тыс, бірақ мағынасына елеулі әсер етеді (Әмір, 2003).

Қаратпа сөздер сөйлемде негізгі ақпаратқа қосымша мағына үстеп, айтылған ойдың кімге бағытталғанын нақтылап көрсетеді. Олар сөйлемнің мазмұнын тереңдетіп, тыңдаушыға немесе оқырманға ерекше көңіл бөлу қажеттігін білдіреді. Көбіне қаратпа сөздер арқылы сөйлеуші өз сөзін нақты бір адамға не адамдар тобына арнайды, бұл өз кезегінде сөйлемнің прагматикалық әсерін күшейтеді. Мұндай сөздер сөйлеу барысында тыңдаушының назарын аудару, әңгімеге тартып, байланыс орнату үшін қолданылады. Қаратпалардың эмоционалды-экспрессивті реңкі кейде дауыс ырғағы, сөздің айтылу қарқыны немесе тіпті бет-әлпет, ым-ишара сынды бейвербалды амалдар арқылы да айқындала түседі. Яғни, қаратпалар сөйлеу процесінде әңгімелесушілер арасындағы психологиялық байланысты нығайтады.

Сондай-ақ, қаратпа сөздер сөйлем ішінде тыныс белгілері арқылы ажыратылады; көбіне үтір, кейде леп белгісі немесе сызықша арқылы бөлінеді. Қаратпаның сөйлемдегі орны да әр түрлі болуы мүмкін: сөйлем басында, ортасында немесе соңында келе береді. Қазақ тілінің орфографиялық және синтаксистік нормаларына сәйкес, қаратпа сөздердің

жасалу жолдары да сан алуан, олар көбіне адам аттарынан, туыстық атаулардан, жалпы есімдер мен лақап аттардан құралады. Осылайша, қаратпа сөздер – сөйлемдегі ойдың адресатын анықтауға және қатысымдық байланысты арттыруға арналған маңызды лингвистикалық құрал.

Зерттеу материалы мен әдістері

Зерттеудің материалдық негізін қазақ тіліндегі көркем шығармалар мен шешендік сөздер дискурсынан, сондай-ақ ауызекі сөйлеу тілінен алынған қаратпа сөздер құрайды. Фатикалық коммуникация мен метакоммуникацияның дереккөзі ретінде қарастырылатын қаратпалар күнделікті тілдік қатынаста жиі қолданылады және түрлі жанрдағы мәтіндерде айқын көрініс табады. Осы мақсатта көркем әдебиет үлгілерінен, шешендік сөздер мен заманауи ауызекі дискурстан жалпы саны 700-ге жуық тілдік бірлік жинақталды. Зерттеудің мақсатына сәйкес олардың ішінен прагмалингвистикалық және құрылымдық ерекшеліктеріне қарай іріктелген бірқатары тереңдетілген талдауға алынды.

Мақалада қаратпа сөздердің фатикалық коммуникациядағы қызметін анықтау және жүйелі түрде сипаттау үшін сипаттамалы, салыстырмалы-талдау және прагмалингвистикалық әдістер қолданылды. Бұл әдістер арқылы қаратпалардың құрылымы, семантикасы және прагматикалық қызметі көпаспектілі тұрғыда зерттелді. Сонымен бірге, қаратпа сөздердің сөз таптары негізінде жасалуы, мағыналық және эмоциялық реңктері, көркем және ауызекі сөйлеудегі қолданыс ерекшеліктері нақты мысалдар арқылы сараланды.

Зерттеу барысында қаратпа сөздердің фатикалық қызметі жан-жақты талданып, олардың прагмалингвистикалық сипаты мен коммуникативтік актідегі орны анықталды, осылайша, фатикалық метакоммуникациядағы маңызы көрсетілді. Нәтижесінде, жинақталған материалдар негізінде қаратпа сөздердің қазақ тіліндегі фатикалық коммуникация құралы ретіндегі ғылыми-практикалық мәні дәлелденді.

Талқылау және нәтижелер

Қазақ тіл білімінде фатикалық коммуникацияның дереккөздері ретінде қаратпа мен қыстырма сөздердің орны ерекше. 1967 жылғы «Қазақ тілі. II том. Синтаксис» еңбегінде оқшау сөздер, оның ішінде қыстырма сөздер тыңдаушының назарын аудару, қарым-қатынасқа тарту, тілдік байланысты реттеу функциясы бойынша арнайы топтастырылған. Айтпақшы, айтқандай, әне, міне, кәні, мұның үстіне, ол – ол ма, бұл – бұл ма, өздеріңізге мәлім, көріп отырсыз, білем, білесің бе, байқайсың ба, байқаймын сияқты қыстырмалар негізінен тыңдаушыны әңгімеге белсенді қатыстыру, назарын аударту үшін жұмсалады. Осындай сөздер сөйлеу барысындағы қатысымдық байланысты қолдауға қызмет етеді (Балақаев, 1967).

Қыстырма сөздердің ішінде сілтеу есімдіктері (мысалы, әне, міне) С.Аманжолов еңбектерінде қаратпа ретінде талданған. Сөйлемдерде атаулы, одағай, көптік жалғаулы қаратпа сөздер – пікірдің кімге бағытталғанын нақты көрсететін көрсеткіштер. Бұл жерде қаратпа сөздер формалды түрде сөйлемге тікелей қосылмаса да, сөйлеу актісіндегі ойды ұйымдастырып, коммуникативтік ықпал етеді.

С.Аманжоловтың пікірінше, қаратпа сөздер бір сөзден ғана емес, күрделі толықтауыш не анықтауышы бар сөз тіркесінен де құралуы мүмкін: «Ей, қара домалақ бала, бері

кел». Мұнда күрделі қаратпа тобы арқылы тыңдаушының назарын ғана емес, оның әлеуметтік мәртебесі мен жақындық дәрежесін де көрсетуге болады. Осылайша, қаратпа құрылымдарының күрделенуі – тілдің қатысымдық әлеуетінің өскендігін аңғартады (Аманжолов, 1940).

Қазақ ұлттық сөйлеу актісінде қаратпалардың қызметі ерекше: олар қарым-қатынасқа тарту, диалог пен полилог барысында адресаттың назарын өзіне аудару, қатысымдық байланысты жандандыру үшін қолданылады. Қаратпа сөздер әрдайым тыңдаушыға бағытталып, сөздің кімге арналғанын анық көрсетеді және қазақ мәдениетінің дәстүрлі сөйлеу этикетінің ажырамас бір бөлігі болып саналады.

Алдымен, қаратпа сөздердің құрылымдық сипаты айқын көрінеді. Олардың басым көпшілігі жалқы және жалпы есімдерден жасалады. Жалқы есімдер сөйлемнің мақсатына қарай түрлі грамматикалық тұлғада және әртүрлі интонациямен қолданылады, бұл олардың тыңдаушының назарын аударудағы, қарым-қатынасқа тартудағы тиімділігін күшейтеді. Мысалы, «Әсем, білесің бе, менің хатым түп-тура Брежнев ақсақалдың қолына тиеді», «Қой деймін, Аяған», «Тыңдашы, Абай» сынды сөйлемдерде қаратпа бірде толық, бірде қысқартылған түрде беріліп, сөйлеу жағдаяты мен тыңдаушының ерекшелігіне сәйкес түрліше интонациялық реңк алады. Сондай-ақ, «Ассалаумағалейкум, арыстаным» немесе «Уағалейкумассалам Қуанышбай» сөйлемдеріндегі «арыстаным», «Қуанышбай» сөздері – адресаттың кім екенін нақтылап, тыңдаушыны ерекше атап көрсетеді. Бұл құрылым қазақ шешендік сөз өнерінде, эпостық жырларда және күнделікті ауызекі тілде де кең қолданылады. Жалқы есімдер – қатысушының жеке басын анықтайды, ал «жұртым», «жарандар» т.б. жалпы есімдер ұжымдық тыңдаушыға бағытталған (Адамбаев, 2012).

Адам есімдеріне жалғанатын модальдық қосымшалар да (-жан, -тай, -шек, -еке, -көке, -жаным, -шай) сөйлеушінің эмоционалдық қатынасын, бағалауын, құрметін, еркелету, жақын тарту ниетін білдіреді. Бұл қосымшалар арқылы фатикалық функцияның қазақ тіліндегі ұлттық-мәдени ерекшелігі көрініс табады. Мысалы, «келінжан», «келін шырақ», «жеңгетай», «еркежан», «шешежан» сияқты формалар отбасылық, туыстық қарым-қатынаста адресант пен адресат арасындағы ішкі қатынастың ерекше қырларын жеткізеді.

Сондай-ақ, -ау/-еу қосымшасы мен демеуліктер қаратпа сөзге экспрессивті, кейде ренішті, өкпелі интонация үстейді. Мысалы, «Әсем-ау», «Көбеген-ау» сияқты қаратпалар сөйлеушінің эмоционалдық көңіл күйін, ренішін немесе өкінішін білдіре алады. Бұндай формалар арқылы қарым-қатынастың эмоционалдық деңгейі, тыңдаушыға бағытталған назардың ерекшелігі ашылады.

Жалқы есімдердің тәуелдік жалғауы арқылы жасалуы да ерекше мәнге ие. Адресант сөйлеуде «Сағитім», «жетімегім» сияқты тәуелдік жалғаулы қаратпалар арқылы тыңдаушыға не жағымды (құрметтеу, еркелету), не жағымсыз (мысқыл, кекесін) реңк береді. Бұл тәсіл кейде жер-су атауларымен де қолданылады: «Оралым», «Алтайым», «Балқашым» – мұнда сағыныш, мақтаныш, жақындық сезімі көрінеді.

Туыстық атаулар да (апа, әже, шеше, ана, бала, келін, құда, ұл, қыз, күйеу) қаратпа сөз ретінде өте жиі жұмсалады және олар да фатикалық коммуникацияда тыңдаушыға бағытталған ерекше мән үстейді. Бірінші жақта тәуелденуі арқылы сыйластық, жақындық, меншіктік қатынас та айқындалады: «Балам, қай ұлсың?», «Асыл ана», «Бөле, сізден бір-екі ауыз сөз сұрайын».

Бұл туыстық атауларға да - тай, - тей, - шек, - еке, - көке сияқты қосымшалар жалғанғанда, мейірім, құрмет, еркелету мәндері күшейеді: «Байеке, болсын жолың». Осы арқылы сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы ұлттық дүниетанымға сай қатынастың прагматикалық, экспрессивті сипаты анықталады.

Сондай-ақ, әлеуметтік, жас, жыныстық ерекшелікке қатысты сөздер (ақсақал, бәйбіше, азамат, жігіт, бойжеткен) қаратпа қызметінде қолданылып, сөйлеу актісіндегі қарым-қатынастың сипатын, тыңдаушының рөлін көрсетеді. Мысалы, «Е, ақсақал, үлкен кісі!» сөйлемінде құрмет, сыйластық, ресми-дәстүрлі қатынас басымдық алады.

Сол секілді қазақы салтта жас келіннің үлкен-кішіге ат қойып, лақап есімдермен қаратпа жасауы ұлттық ерекшеліктің бір көрінісі. Қаратпа сөздер мен тіркестер кейде кері, ирониялық немесе тіпті негативті мағынада да жұмсалуды мүмкін: «Кенже бала», «ерке қыз», «жақсы аға», «мырза бала» және т.б.

Жалпы, адам есімдерінен, туыстық және әлеуметтік атаулардан жасалған қаратпа сөздер фатикалық коммуникацияда тыңдаушыға ерекше назар аудару, байланыс орнату, қарым-қатынасқа тарту, эмоционалды-прагматикалық реңк беру үшін аса маңызды құрал. Олардың морфологиялық, синтаксистік, интонациялық вариативтілігі ұлттық сөйлеу мәдениетінде фатикалық функцияның қызмет ету өрісін кеңейте түседі (Егіншібаева, 1997).

Қаратпалардың семантикалық ерекшелігі олардың мағыналық салмағынан көрінеді. Адресатқа қатысты жағымды, бейтарап немесе экспрессивті-эмоционалды реңк үстейді. Мысалы, «арыстаным», «жұртым», «жарандар» сөздері арқылы сөйлеуші адресатына құрмет, жақындық, ортақтық сезімін білдіреді. Көптеген қаратпалар экспрессивті реңк береді: «Рахмет келгеніңе, қуанышқа-ай!» - тыңдаушыға қуанышты эмоциямен, ризашылықпен бағытталған.

Қаратпалар фатикалық функциясын атқара отырып, диалогтың жалғасуына серпін береді. Мысалы, «Е, жарандар, бәрің де бермен қараңдар!» дегенде сөйлеуші көпшілікке үн қатып, тыңдаушыларды бір іске жұмылдыруға ұмтылады. Сол сияқты, «84-тің қыз-жігіттері, қалайсыңдар?!», «Сәлем, 84! 84, алға!» – топқа немесе қауымға бағытталған сөздер арқылы әлеуметтік байланысты бекітеді, топтық бірлікті көрсетеді.

Қаратпалардың прагматикалық сипаты олардың коммуникативтік актіге қосар үлесінен байқалады. Мысалы, «Сенбісің, Шоң, Торайғыр мақтап жүрген?» сөйлемінде қаратпа арқылы тыңдаушыға тікелей қатынау, диалогті нақты тұлғамен байланыстыру орын алады. Сондай-ақ, қаратпалардың көмегімен тыңдаушыны сөйлеуге немесе жауап беруге ынталандыру, эмоцияға әсер ету, белгілі бір әрекетке итермелеу жүзеге асады.

Қаратпа сөздердің жасалуында түрлі сөз таптары қолданылады, бұл олардың құрылымдық икемділігін көрсетеді. Сын есімнен («Батыр-ау»), сан есімнен («Алпыс», «84»), есімдіктен («Кәне», «сенбісің», «анау ма»), есімшеден («Ой, жазған»), еліктеу сөздерден («Қарқ-қарқ»), одағайлардан («Япыр-ай», «Мә», «Ал», «Тәйірі») жасалған қаратпалар әртүрлі қатынастық реңктер мен экспрессияны қамтамасыз етеді. Бұл қаратпалардың сөйлеу барысында тілдік икемділігін және адресатқа әсер ету аясын кеңейтеді.

Сонымен қатар, қаратпа сөздер бұйрық райлы етістіктен де құралады: «Жүр, кетейік», «Бар, бар, жолың болсын!», «Тасыма, жігіт, тасыма», «Сөйле-сөйле, құлағы жоқ – шұнақ биім!» секілді мысалдарда тыңдаушыға бағытталған іс-әрекетке үндеу, шақыру жүзеге асады. Мұнда сөйлеуші тыңдаушыны тікелей белсенділікке тарту мақсатында, қарым-қатынасқа бірден қосу үшін қаратпаны қолданады.

Одағайлар да қаратпа сөз ретінде жиі кездеседі: «уа», «әй», «ей» сөздері қаратпамен бірге қолданылып, тыңдаушыға бағытталған экспрессиялық мәнді күшейтеді. Мысалы, «Уа, ер дегенге ерей ме...», «Ей, сен өзің не айтпақсың осы?». Одағайлардың жағымды, жағымсыз, кейде астарлы реңктері де болады. Дөрекі мәндегі қаратпалар да кездеседі: «Ей, бишара мүгедек, Жаныңызға не керек?».

Қаратпа сөз тіркестері де тіліміздің байлығын көрсететін құрылымдар. Мысалы, «Иә, қызыл иек», «Көк тоқты, көк тоқты» сияқты тіркестер нақтылаушы қызмет атқарады, ал көркем мәтінде көркемдік сипат пен экспрессияны арттырады. Сонымен қатар, табиғат, дін, әруақ атауларына («жасаған ием», «алла», «құдай», «тәңірі») қаратпа жасау - қазақ тілінің рухани-мәдени ерекшелігіне тән құбылыс: «Тапсырдым, Алла, өзіңе».

Қаратпа сөздердің семантикалық-құрылымдық типтері жаңа заман талабына сай дамып, заманауи тілдік қолданыста да көрініс табады. Кеңестік кезеңде ресми қатынаста жиі қолданылған «азаматтар», «жолдастар» қаратпалары қазіргі заманда «әріптестер», «ұстаздар» сияқты кәсіби және салааралық қарым-қатынаста қолданысқа еніп, қоғамдық қатынастағы рөлін кеңейтті. Мысалы, «Азамат, айқайламаңыз, саңырау емеспіз», «Уа, азаматтар, жол болсын!» секілді қолданыстарда қаратпа тыңдаушыға ресми әрі салмақты үндеу ретінде көрінеді. Мысалы, жастар тілінде «Бро» секілді жаргондық қаратпалар, ресми дискурста «Құрметті клиенттер» секілді кірме сөздерден жасалған қаратпалар жиі қолданылады. Бұл үрдіс қазақ тіліндегі қаратпа сөздердің үнемі дамып, бейімделіп отыратынын көрсетеді.

Жас ерекшелігіне, психологиялық жақындығына немесе бейтарап қатынасқа байланысты туындайтын қаратпа сөздер де эмоционалды-экспрессивті реңкке ие. Мәселен, «айналайын», «қарағым», «шырағым» сөздері арқылы сөйлеуші тыңдаушысына қамқорлық, жақындық не реніш, өкініш мәнін жеткізе алады: «Айналайын қарағым, Құтты болсын талабың!», «Ей, шырағым, Алпамыс...».

Қаратпалардың ішінде ең күрделі және сирек кездесетін түрі – қаратпа сөйлемдер. Бұл құрылымдарда дәстүрлі сөйлем белгілері (хабар, сұрақ, бұйрық) болмайды, бірақ тыңдаушыны сөзге тарту, нақтылаушы не жауапқа ынталандыру қызметін атқарады. Жазба тілде мұндай қаратпалар үтір арқылы бөлінеді, интонациямен ерекшеленеді және сөйлемнің формалды құрамына енбейді. Дегенмен, олардың экспрессиясы мен прагматикалық мәні айрықша, себебі олар арқылы сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы байланыс жанданып, диалогқа серпін береді.

Грамматикалық жүйеден оқшауланған қаратпа сөздер сөйлем мазмұны және сөйлеу жағдаятымен тығыз астасып, біртұтас коммуникативтік құрылым түзеді. Бұл – тілдің прагматикалық әлеуетін айқындайтын көрсеткіш. Адресат өз ойын тек ақпарат жеткізу үшін емес, тыңдаушы эмоциясына, көңіл күйіне әсер ету мақсатында да ұйымдастырады. Демек, үндеу – фатикалық коммуникацияның ең маңызды көрінісі. Ол көбіне диалогтік ауызекі тілде, шешендік сөздерде, көркем әдебиетте жиі ұшырасады.

Қаратпа сөздер мен тіркестер пікірдің нақты кімге арналғанын, сөздің адресатын дәл көрсетеді, сөйлеуші сөзінің қабылдануына, дұрыс жетуіне ықпал етеді. Сөйлеу жағдаятына, ұлттық мәдениетке, қарым-қатынас стиліне қарай қаратпалар әртүрлі лексикалық, эмоциялық, интонациялық реңк үстеп, сөйлеудің коммуникативтік тиімділігін арттырады.

Қаратпа сөздер сөйлем ішінде мағынасыз, артық бірлік емес керісінше, сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы байланысты, прагматикалық және модальдық мәнді білдіретін маңызды тілдік бірлік. Олардың басты фатикалық қызметі – назар аударту

және байланыс орнату. Сонымен қатар, қаратпалар арқылы сөйлеуші тыңдаушының жасын, әлеуметтік жағдайын, статусы мен этникалық ерекшелігін де таныта алады. Бұл – қаратпаның коннотативті, бағалауыштық және экспрессивтік қызметі.

Сондықтан, қазақ тіліндегі қаратпа сөздер мен тіркестер фатикалық коммуникацияның негізгі дереккөзі ретінде, тыңдаушының назарын аударуда, қарым-қатынасқа тартуда, тілдік байланысты орнату мен сақтауда ерекше рөл атқарады. Олар – тілдік қолданыстың және ұлттық сөйлеу мәдениетінің ажырамас бөлігі, сөйлеу актісіндегі прагматикалық және экспрессивті реңк беруші әмбебап құрал. Жоғарыда келтірілген мысалдар мен талдаулар қаратпа сөздердің қазақ тіліндегі фатикалық коммуникация жүйесінде маңызды әрі көпқырлы тілдік құрал екендігін дәлелдейді.

Зерттеу барысында төмендегідей нәтижелер алынды: Қазақ тіліндегі фатикалық коммуникацияның негізгі дереккөздері ретінде қаратпа сөздер, олардың құрылымдық, семантикалық және прагматикалық аспектілері жан-жақты зерттелді. Алынған мәліметтер бойынша, қаратпа сөздер тыңдаушының назарын аудару, қатынасқа тарту, тілдік байланысты орнату мен сақтау секілді фатикалық функцияларды атқаруда басты орын алады. Мәтіндер мен дискурстардан жиналған 700-ге жуық тілдік бірліктің басым көпшілігі жалқы есімдер, туыстық атаулар мен жалпы мәндегі лексемалар негізінде жасалған. Қаратпа сөздердің тілдік қолданыстағы белсенділігі мен әртүрлілігі олардың қазақтың дәстүрлі сөйлеу мәдениетінде әлеуметтік, эмоционалдық, бағалауыштық қызметін айқын көрсетеді.

Талдау барысында қаратпа сөздердің құрылымдық икемділігі – сөз таптарының көптүрлілігі, синтаксистік байланысу үлгілері мен қосымшалардың көмегі арқылы жаңа мән, реңк тудыру қабілеті анықталды. Қаратпа сөздер жекеше, көпше, тәуелденген тұлғада, күрделі сөз тіркесі немесе сөйлем түрінде жұмсала отырып, сөйлеу актісінің прагматикалық арнасын кеңейтеді. Мысалы, -жан, -тай, -еке, -көке, -ау, -ім қосымшалары арқылы экспрессия, еркелету, құрмет, кейде тіпті ирония реңктері үстеледі.

Қоғамдық, тарихи, мәдени өзгерістерге байланысты қаратпалардың қолданыс өрісі үнемі жаңарып, жаңа формалар пайда болады. Мысалы, ресми стильде – азаматтар, жолдастар, әріптестер; бейресми және тұрмыстық дискурста – айналайын, шырағым, балапаным секілді сөздер белсенді қолданылады. Сондай-ақ, қаратпалардың кәсіби, жыныстық, жастық және туыстық белгілеріне қарай саралануы тілдегі әлеуметтік жіктеліс пен қазақ қоғамындағы қарым-қатынас түрлерінің көпқырлылығын көрсетеді.

Зерттеу нәтижесінде қаратпа сөздердің сөйлеу актісінде тек тілдік қана емес, коммуникативтік, этикеттік, коннотативтік қызметтері де маңызды екендігі дәлелденді. Олар тыңдаушының жасын, әлеуметтік мәртебесін, психологиялық ахуалын ескере отырып, сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы байланысты реттеп, сөйлесім процесінің сапасын арттырады. Әсіресе, қаратпалардың ұлттық-мәдени контексттегі қызметі – адресанттың қоғамдағы рөлін, қатынасын, жеке көзқарасын көрсететін ерекше прагматикалық механизм.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелері қазақ тіліндегі фатикалық коммуникация жүйесінде қаратпа сөздердің әмбебап әрі ажырамас компонент екенін көрсетті. Қаратпа сөздер – тыңдаушының назарын ұйымдастыру, әңгімеге тарту, қарым-қатынас арнасын құру, сөйлеу мәдениетінің ұлттық сипатын сақтау тұрғысынан ерекше маңызға ие. Олар

құрылымдық жағынан да, семантикалық-прагматикалық қызметі жағынан да тілдің динамикалық өзгерістеріне бейім, қолданыс өрісі кең, икемді құрал ретінде танылады.

Фатикалық коммуникацияда қаратпа сөздерді жүйелі қолдану – сөйлеуші мен тыңдаушы арасындағы психологиялық, әлеуметтік, мәдени шекараны жеңілдетуге, тілдік этикетті сақтауға, сөйлеу процесін тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Ұлттық мәдениет аясында қаратпа сөздердің формалары мен қолданылу стильдері, интонациясы, экспрессивті мәні қазақ сөйлеу мәдениетінің көрінісі әрі қоғамдағы әлеуметтік қатынастардың көркем тілі екенін айқындайды.

Зерттеу қорытындысында қазақ тіліндегі қаратпа сөздерді оқыту, оларды прагматикалық тұрғыда жүйелеу және сөздік, оқулық материалдарына енгізу қажеттігі ұсынылады. Сонымен бірге, заманауи коммуникация арналары мен жаңа әлеуметтік-мәдени жағдайларда қаратпа сөздердің бейімделуі мен дамуын арнайы қадағалау – қазақ тілінің функционалдық әлеуетін кеңейтеді.

Қазақ тілі фатикалық коммуникацияның дереккөздерін, әсіресе қаратпа сөздерді прагмалингвистикалық тұрғыда тереңірек зерттеу, тілдік тұлғаның психологиялық болмысын, ұлттық сөйлеу этикетін сақтау мен дамытуда маңызы орасан екенін баса айтқан жөн.

Мүдделер қақтығысы, алғыс айту және қаржыландыру туралы ақпарат

Мақала бойынша мүдделер қақтығысы жоқ.

Авторлардың қосқан үлесі. Г.Н. Смағұлова зерттеу жұмысына ғылыми жетекшілік жасап, жиналған материалдарды лингвистикалық талдау мен саралау жұмыстарын қадағалады. Г.С. Қоңырбаева фатикалық коммуникацияның жалпы және отандық тіл білімінде зерттелуін қарастырды. Сондай-ақ фатикалық коммуникация жүйесіндегі қаратпалардың қолданысын анықтап, шешендік сөздер дискурсы мен көркем әдебиет үлгілерінен мысалдар жинады. Б.Халым көркем әдебиет үлгілерінен мысалдар жинақтады.

Әдебиеттер тізімі

- Адамбаев, Б. (2012). Қазақтың шешендік сөздері. Алматы: Ана тілі.
- Аманжолов, С. (1940). Қазақ тілі ғылыми синтаксисінің қысқаша курсы. Алматы: Ғылым.
- Аханов, К. (2010). Грамматика теориясының негіздері. Алматы: Өлке.
- Әмір, Р. (2003). Жай сөйлем синтаксисі. Алматы: Қазақ университеті.
- Байтұрсынұлы, А. (2022). Тіл-құрал (4-т.). Астана: «Алашорда» ҚҚ.
- Балақаев, М. (1967). Қазақ тілінің грамматикасы (2-т.). Алматы: Ғылым.
- Винокур, Т. Г. (1993). Информативная и фатическая речь как обнаружение разных коммуникативных намерений говорящего и слушающего. Русский язык в его функционировании: Коммуникативно-прагматический аспект. Москва: София.
- Егіншібаева, Н. (1997). Қазіргі қазақ тіліндегі қаратпалар. Алматы. Филология ғылымының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация.
- Мұхтаров, С. (2021). Одағай және оқшау сөздер. Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің хабаршысы, 1(63), 136–143.
- Пак Н.С., Смакова Г.Ж. (2021). Функции обращения в современном английском языке. Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ хабаршысы. Филология сериясы, 3(62), 43–50. <https://doi.org/10.48371/PHILS.2021.62.3.005>
- Панкратова, М. В. (2005). Business correspondence in English. Москва: МЭСИ.

Сайрамбаев, Т., Томанов, М. (1980). Қазіргі қазақ тіліндегі қаратпалар. Алматы: КазГУ.

Якобсон, Р. (1975). Лингвистика и поэтика. Структурализм: “за” и “против”. Москва: Наука.

Leech, G. N. (1983). Principles of pragmatics. Longman Publishing Group.

Malinowski, B. (1923). The problem of meaning in primitive languages. Kegan Paul, Trench and Trubner.

Palacios Martínez, I. M. (2023). A syntactic and pragmatic study of nominal vocatives in the Twitter exchanges of rappers’ fans. Journal of Pragmatics, 207, 93–110. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2023.02.004>

Г.Н. Смагулова¹, Г.С. Конырбаева^{2*}, Б. Халым³

^{1,2*}*Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан*

³*Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан*

Источники фатической коммуникации в казахском языке

Аннотация. В статье всесторонне рассматривается функция обращений как важнейшего компонента фатической коммуникации в казахском языке. В ходе исследования анализируется роль обращений в привлечении внимания адресата, вовлечении адресата в общение, установлении и поддержании речевого контакта, а также структурные, семантические и прагматические параметры.

Особое внимание уделено месту обращений в системе языкового взаимодействия, их специфическим прагмалингвистическим характеристикам и функционированию в художественных текстах и устной речи. Детально описываются способы образования обращений на базе различных частей речи, их вариативность по смысловым и эмоциональным оттенкам и значимость в фатической метакоммуникации.

Цель исследования — выявить прагматические функции обращений и осуществить их системный анализ. Научная новизна и значимость заключаются в пополнении казахского языкознания новыми данными прагмалингвистики через анализ структуры и употребления обращений в контексте фатической метакоммуникации.

Практическая ценность — применимость результатов как методического и прикладного материала для преподавателей казахского языка, лингвистов и исследователей теории коммуникации.

Используются сравнительно-аналитический, описательный и прагмалингвистический методы. Задачи включают определение структурно-семантических типов, описание их функционирования в художественном и разговорном дискурсе и выявление механизмов воздействия на адресата. В итоге раскрывается научно-практическое значение обращений как инструмента фатической коммуникации в казахском языке. Подчеркивается актуальность темы, а также очерчиваются перспективы дальнейших исследований и речевой практики.

Ключевые слова: обращения, фатическая коммуникация, метакоммуникация, прагматика, экспрессия, призыв.

G.N. Smagulova¹, G.S. Konyrbayeva^{2*}, B. Khalym³

^{1,2*}*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

³*Kazakh National Women’s Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan*

Sources of Phatic Communication in the Kazakh Language

Abstract. The article examines vocatives as an essential component of phatic communication in the Kazakh language. It aims to identify and systematize their pragmatic functions in attracting the addressee’s attention, initiating and maintaining verbal contact, and engaging participants in

communication. Particular attention is paid to the structural, semantic, and pragmatic features of vocatives and their functioning in literary texts and colloquial speech. The study also considers their formation from different parts of speech and their variation according to semantic, emotional, and expressive nuances. Comparative-analytical, descriptive, and pragmalinguistic methods are employed to classify the structural and semantic types of vocatives, describe their discourse-specific uses, and determine their mechanisms of influence on the addressee. The findings demonstrate that vocatives perform not only an attention-directing function but also important contact-establishing, interpersonal, expressive, and culture-specific functions. The scientific significance of the study lies in its contribution to Kazakh pragmalinguistics and phatic metacommunication research. Its practical value is associated with the application of the findings in Kazakh language teaching, linguistic analysis, and communication studies.

Keywords: vocatives, phatic communication, metacommunication, pragmatics, expression, appeal.

References

- Adambaev, B. (2012). Qazaqtyń sheshendik sózderi [Kazakh oratorical words]. Almaty: Ana tili. [in Kazakh]
- Amanjолоv, S. (1940). Qazaq tili ғылымı syntaksisiniń qysqasha kыrsy [A short course on scientific syntax of the Kazakh language]. Almaty: Ғылым. [in Kazakh]
- Ahanov, K. (2010). Gramatika teoriasynyń negizderi [Fundamentals of grammar theory]. Almaty: Ólke. [in Kazakh]
- Ámir, R. (2003). Jai sóilem syntaksisi [Simple sentence syntax]. Almaty: Qazaq ýniversiteti. [in Kazakh]
- Baitursynuly, A. (2022). Til-qural. Vol. 4 [Language is a tool. Vol. 4 of 12-volume collected works]. Astana: «Alashorda» QQ. [in Kazakh].
- Balaqaeв, M. (1967). Qazaq tiliniń gramatikasy. 2-tom [Grammar of the Kazakh language. Volume 2]. Almaty: Ғылым. [in Kazakh]
- Vinokýr, T. G. (1993). Informativnaya i faticheskaya rech kak obnarýjenie raznyh kommýnikativnyh namereniy govoryashchego i slýshayushchego [Informative and phatic speech as the detection of different communicative intentions of the speaker and listener]. Rýsskiy yazyk v ego fýnksionirovaniy. Kommýnikativno-pragmaticheskiy aspekt. Moscow: Sofia. [in Russian]
- Eginshibaeva, N. (1997). Qazirgi qazaq tilindegi qaratpalar [Address in modern Kazakh language]. Filologiya ғылымynyń kandidaty dárejesin alý úshin дайындалған dissertatsiya. [in Kazakh]
- Leech, G.N. (1983). Principles of pragmatics: textbook. London: Longman Publishing Group. [in English]
- Malinowski, B. (1923). The Problem of Meaning in Primitive Languages. London Kegan Paul: Trench and Trubner. [in English]
- Muhtarov, S. (2021). Odaǵai jáne oqshaý sózder [Union and isolated words]. Q.Jubanov atyndaǵy Aqtóbe ómirlik ýniversitetiniń Habarshysy, 1 (63), 136-143. [in Kazakh]
- Pak, N.S., Smakova, G.J. (2021). Fýnksii obrasheniya v sovremennom angliyskom yazyke [The functions of address in modern English]. Bulletin of the Abylai Khan Kazakh National University. Philology series. 3 (62), 43-50 (2021) <https://doi.org/10.48371/PHILS.2021.62.3.005> [in Russian]
- Pankratova, M.V. (2005). Business Correspondence in English. Moscow: MjeSI. [in English]
- Sairambaev, T., Tomanov, M. (1980). Qazirgi qazaq tilindegi qaratpalar [Address in modern Kazakh language]. Almaty: QazGU. [in Kazakh]
- Iakobson R. Lingvistika i poetika. Strýktýralizm: za i protiv [Linguistics and Poetics. Structuralism: Pros and cons]. Moscow: Nauka. [in Russian]
- Palacios Martínez, I. M. (2023). A syntactic and pragmatic study of nominal vocatives in the Twitter exchanges of rappers' fans. Journal of Pragmatics, 207, 93–110. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2023.02.004> [in English]

Авторлар туралы мәлімет:

Смағұлова Гүлдархан Нұрғазықызы – филология ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан. e-mail: smagulova.g@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4582-2281>

Қоңырбаева Гүлнұр Сауғанқызы – PhD докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Алматы, Қазақстан. E-mail: gulnur_konyrbaev@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6722-2068>

Халым Бота – Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы, PhD, Алматы, Қазақстан. e-mail: bota-@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9380-9041>

Smagulova Guldarkhan Nurgazykyzy – Doctor of Philological Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: smagulova.g@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4582-2281>

Konyrbaeva Gulnur Saukhanovna – PhD doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: gulnur_konyrbaev@mail.ru, ORCID: [0009-0001-6722-2068](https://orcid.org/0009-0001-6722-2068).

Khalym Bota – PhD. Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan. e-mail: bota-@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9380-9041>

Смагулова Гулдархан Нургазиевна – доктор филологических наук, профессор Казахского национального университета им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: smagulova.g@mail.ru , ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4582-2281>,

Коньрбаева Гүлнұр Сауғановна – PhD докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, E-mail: gulnur_konyrbaev@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6722-2068>

Халым Бота – PhD, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан. e-mail: bota-@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9380-9041>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).